

Л. М. Марчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ІВАНА ПУЛЮЯ' (на матеріалі епістолярію)

У статті через тексти листів до видатних діячів Галичини II-ї половини XIX століття відтворюємо мовну особистість науковця широкого діапазону Івана Пулюя. Звертаємо увагу на такі моменти в епістолярній спадщині Івана Пулюя: 1) коло адресатів; 2) листи, пов'язані із питаннями пропагування рідної мови та перекладу Святого Письма українською мовою; 3) етикетні формули в листах.

Ключові слова: мовна особистість, епістолярій, ментальність, етикетні мовні формули, вербалізація етикетних форм.

Українські мовознавці приділяють велику увагу дослідженню ідіостилю майстрів художнього слова. Цій темі присвячено праці І. Білодіда, С. Бирик, В. Ващенко, С. Єрмоленко, В. Калашника, А. Мойсієнка, В. Русанівського, Н. Сологуб, В. Статєєвої, Л. Ставицької, В. Чабаненка, Г. Сюті. Черничинката ін. Епістолярну спадщину письменників досліджує С. Богдан, В. Статєєва. Особливості інтернет-спілкування як різновиду епістолярного стилю досліджували такі вчені: Г. Волкотруб, Л. Мацько, Н. Павлик та інші.

Мета статті – засобами епістолярних текстів, а саме через вибрані сторінки листування з друзями – достатньо відомими людьми XIX століття – активізувати позицію науковця широкого діапазону Івана Пулюя.

Мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Актуалізувати важливість дослідження епістолярію XIX ст.
2. Показати роботу над удосконаленням мовлення перекладів Святого Письма Іваном Пулюєм. Визначити основні мовні засоби індивідуального епістолярного стилю І. Пулюя.

Одночасно враховуємо і соціолінгвістичні чинники, що позначалися на індивідуальному стилі листів Івана Пулюя: стан розвитку української мови у XIX ст., вклад науковця у розвій мови, патріотичні та естетичні орієнтації.

Український письменник Пантелеймон Куліш, сам православний, разом з українським ученим Іваном Пулюєм, греко-католиком, спільними силами перекладають майже весь кодекс Біблії. Заслугою цього перекладу стало те, що він є першим повним перекладом з єврейських та грецьких текстів українською новітньою мовою. Частинами цей переклад друкувався у Львові й у Відні. І. Пулюй (переклав: книги Рут, 1-ше і 2-ге Паралипоменон, Ездри, Неемії, Естери і Даниїла) і письменник І. Нечуй-Левицький (переклав Псалтир).

І Пантелеймон Куліш, й Іван Нечуй-Левицький, і тим більше галичанин Іван Пулюй у своїй праці дотримувалися різних правописних норм. Редагувати ж рукопис випало саме Іванові Пулюю.

Наступником Івана Пулюя в перекладі Святого Письма став видатний діяч українського відродження XX століття Іван Огієнко – митрополит Іларіон.

¹ Пулюй Іван Павлович – доктор, професор, у 1872 році разом із Пантелеймоном Кулішем переклав і видав «Свангелії: від Матфея, Луки, Марка та Іоанна», які пізніше були перекладені й Іваном Огієнком.

Образ мовної особистості залежить від того, у якій сфері буде застосовано індивідуальне мовлення цієї особистості.

Отже, мовну особистість формує мовне середовище.

Поняття мовної особистості у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» трактується як «...поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності» [1, с.93], а мовна діяльність – це «... мовне спілкування в конкретних ситуаціях, в яких реалізується необмежена можливість створення нових змістів, нових текстів...» [1, с.92].

Епістолярний стиль для відомих людей XIX століття був своєрідним маніфестом та самоіндентифікацією як науковців, як суспільних діячів, як патріотів.

Звертаємо увагу на такі моменти у епістолярній спадщині Івана Пулюя:

1) коло людей, яким адресувалися листи; 2) листи, пов'язані із питаннями пропагування рідної мови та перекладу Святого Письма українською мовою; 3) етикетні формули в листах.

О. Збожна, укладач збірки листів Івана Пулюя, зазначає, що найбільше знайдено листів, написаних до Михайла Павлика, до Олександри Куліш (збереглося 68 листів із віднайдених майже грюхсот), Олександра Барвіньського, Володимира Левицького, Івана Нечуя-Левицького. Є листи до Володимира Гнатюка (ім'ям якого названо Тернопільський педагогічний університет), Данила Тянякевича та інших діячів Наукового товариства імені Шевченка, громадських діячів та соратників. Листи передруковано з оригіналів без найменших змін [8-18].

Як спостерігаємо з листа до Данила Тянякевича¹, Іван Пулюй переймався питаннями виховання молоді через опанування ними правопису рідної мови: *«Кождий наш чоловік знає, що ціль наша єсть: вибороти своему народови поважне становисько між инишими народами, та не заржавілими спісами чубатих дідів наших, а живим словом, русько українською мовою»* [2, с.50]. Автор уживає термін «русько українська мова». Цей лист датований «23 Цвітня 1869 року». Про становлення цього терміну та правописні норми мови цього періоду пише Михаїл Мозер: *«До другої половини XIX ст., попри гідні уваги намагання деяких галицьких українців створити нову літературну мову на народноговірній основі, їм не вдалося ані виробити її загальновизнаної норми, ані забезпечити передумов для її полі функціонального вжитку. Отож, коли під час подій 1848-49 рр. руська (українська) мова була визнана однією з крайових мов Галичини, це поставило на порядок денний питання про далекосяжні заходи в ділянці мовного будівництва, – і низка провідних українських діячів Галичини висловились тоді за нове розв'язання мовного питання для русинів»* [3, с.602].

Іван Пулюй закликає до збереження як мови, так і власних звичаїв: *«Друже! Нам треба на кришах проповідувати, чого нам треба і чого ми хочемо. Тим то я поручаю Тобі² и Слосарчукові³, щоб Ви час від часу озивалися до руського народу, до старших и молодших, до інтелігентних и до неуків братів, и навчали, як нам своє любити и берегти»* [2, с.70]. Автор використовує слова Святого письма («Євангеліє від Матфея»), заклик проповідувати при світлі і на дахах) та звертається до руського народу, під яким розумів русинів галичан.

---

¹ Данило Тянякевич – організатор та керівник усіх галицьких учнівських і студентських громад 60-х рр. XIX ст.

² Данилу Тянякевичу

³ Олексій Слосарчук – греко-католицький священник (1838-1912), церковний і громадський діяч.

У листі до Андрія Січинського (від 10/3 1871 року) Іван Пуллою закликає: «Ми тяжко упали, но тепер саме пора встати. Колиб хоч у десятих була така віра и воля до наронёго діла, як у мене, я кріпко пересвідчений – ми аж тепер побідили б ворогів... Од факлі, киненої мною занялось, що близше. Стаять Апостоли Правди, та вже й пишуть до мене: «тіло вбють та духа не вбють» [2, с.63].

Іван Пуллою використовував у листах один із літературних псевдонімів П. Куліша – Ратай, з яким той і перекладав Святе Письмо. Напр., у листі до Данила Таячкєвича: «Поки що сповіцаю Тебе, що працюємо с п[аном] Ратаєм над св[ятим] Письмом. Св[ятий] Євангелист Матей и Марко готові а Лука вже печатається» (21/4 [18]71). До дружини П. Куліша-Олександри Куліш Пуллою звертається «Беатріче», оскільки вважав її ідеальною дружиною, як і ідеальною коханою була середньовічна Беатріче – любов Данте Алігері: «З Ваших листів дорога Беатріче, бачу, що Ви страждаєте душею. Вельми мені жаль Вас, що Ви томитесь далеко від нас на Україні, змість вкупі з нами ділитись и радостю и смутком... Прошу ж Вас, дорога Беатріче, ще раз бережіть свого здоровья не надуживайте своїх сил и не пакуйте за нами, а лучче ми пакуватимем за Вами, поки не приїдете до Нас, або ми до Вас» (лист писаний зВідня 19 липня 1882 року) [2, с.90].

У листах Івана Пуллою натрапляємо на підписи, самоназивання як епістолярний засіб чемності.

«Твій другъ И. П.» (до О. Барвінського, 30.04.1871) [2, с.67].

«Твій щирий друг Іван Пуллою» (до О. Барвінського, 7.10.1871) [2, с.68].

«Витаю Тебе щирим серцем. Щиро прихильний Професор Іван Пуллою» (до О. Барвінського, 21.05.1873) [2, с.71].

Якщо до чоловіків Іван Пуллою пише як щирий друг, то листи до Олександри Куліш (10.11. 1882 р.) він закінчує:

«Кланяюсь Вам любенько. Щиро прихильний Ив. Пуллою» (19 липня 1882 р.) [2, с.90].

Для вираження доброзичливого ставлення до адресата епістолярні самоназивання ускладнюються присвійними займенниками *твій, ваш*, а також етикетними епітетами:

«Витаю Вас дорога Пані вкупі з моюю дружиною Ваш Ив. Пуллою»¹ [2, с.74].

Самоназивання супроводжуються також графічним виділенням окремих слів, які вказують на особливу повагу автора до адресата – написання з великої літери.

Повтор займенника *твій* сприймається як посиленний вияв доброзичливості та прихильності.

У випадках більш офіційного характеру листа в кінці автор уживав лише прізвище, або ім'я та прізвище, або й наукове звання:

«З ушанованем

Проф. Пуллою» (до Володимира Гнатюка, редактора Літературної наукової бібліотеки у Львові) [2, с.193];

або: «...дожидаю Вашої відповіді і зістаюсь з великим поважанем для Вас Проф. Пуллою» (до Івана Нечуя-Левицького) [2, с.211].

Крім прихильний, щирий у І. Пуллою в листах частотний підпис і вірний, поважающий Вас.

Окремі листи Пуллою писав на візитках, тому в них уже був готовий підпис:

Dr Johann Puluſj

Professor and erk. k. deutschen technischen Hochschule

¹ Розділові знаки вжито згідно з оригіналом.

Цей підпис перекладався так: Доктор Іван Пуллой звичайний професор Цісарсько-королівської німецької технічної високої школи Прага [2, с.158].

В епістолярних чемних формулах звертань знайшла відображення одна з етнопсихологічних рис українського менталітету – шанобливе ставлення до навколишнього світу. Тому натрапляємо на такі форми звертання:

«Ласкава и дорога Пані!» (до Олександри Куліш) [2, с.159]; «*Високоповажний Добродію!*», «*Вельми шановний Добродію!*» (до Михайла Павлика) [2, с.132; 136]; «*Високоповажаний Друже!*» (до Олександра Барвінського) [2, с.368].

У офіційних листах натрапляємо на офіційні форми звертання: «*До Української громади в Празі*» [2, с.496]; «*До шановної Управи Організації Наукової Помочі у Відні, на руки високоповажаного посла і віцепрезидента ради державної Юлія на Романчука*» [2, с.497]; «*До шановного Виділу Наукового товариства імені Шевченка*» [2, с.227].

У офіційних листах, як і в особистих, Іван Пуллой передавав своє занепокоєння життям українського народу, дбав, щоб у різних життєвих ситуаціях українці мали змогу користуватися рідною мовою, читати українською Святе Письмо.

Наприклад, у листі з Праги від 30-го червня 1904 року до академії наук у Петербурзі, Іван Пуллой писав, надсилаючи «...*святе Письмо, руско-український переклад Куліша, Левицького і Пуллойа*» [2, с.293], про прикре відчуття після указу 1876 року: «*Те гірке і невиносиме відчуване великої кривди, запоїяної царским указом українському народови, дає мені право і смілисть, в імені пригнобленого народу висказати жаль перед світлою Академією Наук, в надії, що голос мій знайде відгомін в серцях благородних мужів науки*».

Німецькою мовою написав Пуллой листа японському генералу Ногі у Порт-Артурі, де просив дати дозвіл розповсюджувати Святе Письмо українською мовою між полоненими солдатами, оскільки між полоненими було багато українців. Спричинився Іван Пуллой і до відкриття українського університету у Львові, що спостерігаємо у тексті листа до НТШ від 8 квітня 1916 року: «*У відповідь на лист 30. Марта радо згоджусь, щоб імя моє було видруковане між підписами меморіялу в справі заснованя українського університету у Львові*» [2, с.495].

Таким чином, у листах Івана Пулюями спостерігали становлення його мовної особистості як відомого науковця та патріота України.

Список використаних джерел:

1. Єрмоленко С.Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бибик, О.Г. Тодор ; за заг. ред. С.Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
2. Іван Пуллой. Листи / укладач О.М. Збожна. – Тернопіль : Воля, 2007. – 544 с.
3. Мозер М. Причинки до історії української мови / М. Мозер ; за заг. ред. С. Вакулєнка. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2008. – XVI, 832 с.

In the article we recreate the linguistic individuality of wide range scientist Ivan Poluy through the texts of outstanding figures' of Halychyna region of the second half of the XIXth century letters. The special attention is paid to: 1) the range of addressees; 2) letters related with problem of native language propagandizing and translation of Holy Writ into Ukrainian language; 3) etiquette formulas in letters.

Key words: linguistic individuality, epistolary, mentality, etiquette linguistic formulas, verbalization of etiquette formulas.

Отримано: 16.11.2015 р.